

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

МЕТОДИЧНИЙ ПУТІВНИК ПСИХОЛОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Донецька обласна державна адміністрація
Департамент освіти і науки
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**МЕТОДИЧНИЙ ПУТІВНИК
ПСИХОЛОГА
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Краматорськ – 2021

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 4 від 05.11.2021 р.)*

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

- Поуль В.С.,** завідувач кафедри педагогіки і психології Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук, доцент
- Кадук О.М.,** завідувач відділу соціально-психологічного супроводу розвитку особистості Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
- Нікітюк К.В.,** методист відділу соціально-психологічного супроводу розвитку особистості Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Панасенко Е.А.** завідувач кафедри практичної психології педагогічного факультету ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор
- Малєєва О.В.** доцент кафедри педагогіки і психології Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук

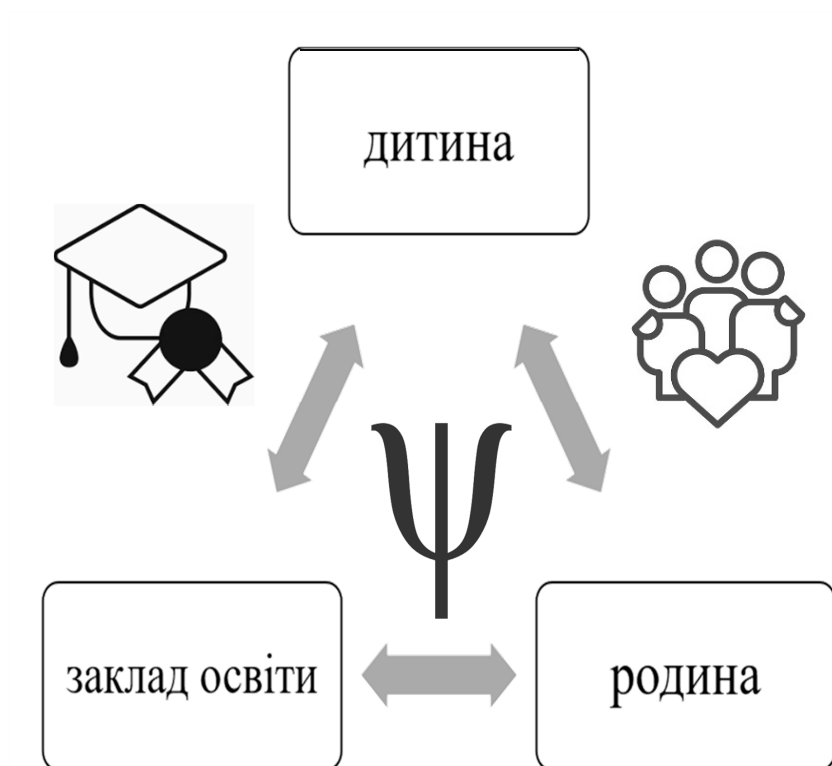
П86 **Методичний путівник психолога Нової української школи:**
*збірник методичних матеріалів / авт. кол. : к.п.н., доц. В. С. Поуль,
О. М. Кадук, К. В. Нікітюк. Краматорськ : Відділ інформаційно-
видавничої діяльності, 2021. – 46 с.*

У методичному путівнику психолога Нової української школи розкриті питання забезпечення комфортного освітнього простору, зорієнтованого на розвиток особистості, зазначені основні компоненти успішного поширення психологічної культури серед учасників освітнього процесу.

Матеріали призначені для фахівців психологічної служби, керівників закладів освіти, класних керівників, батьків, а також для всіх, кому небайдужі питання психологічного комфорту та безпеки в освітньому середовищі.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	7
РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ	15
ПСИХОЛОГІЧНА ПРОСВІТА ТА ПОЗИТИВНА ПСИХОЛОГІЧНА ПРОПАГАНДА.....	19
ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» ТА «LIFE SKILLS» УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	22
МОБІЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ – ОРІЄНТАЦІЯ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я	26
КОМФОРТНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: БЕЗПЕКА ТА ЕКОЛОГІЧНІСТЬ.....	29
ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ ОСВІТЯН В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	33
ЛІТЕРАТУРА.....	41
Колектив авторів.....	46

ВСТУП

Концепція Нової української школи передбачає реформування змісту освіти, що ефективно реалізується у складових базової середньої освіти від оновлення Державних стандартів та розширення нормативно-правових документів – до зміни соціально-культурного сприймання процесу здобуття освіти. Процес реформ триває, а отже, потребує максимального включення та реагування, гнучкості та обізнаності учасників освітнього процесу для максимально ефективного результату.

У мінливих умовах оновлення векторів професійної діяльності вагоме місце посідає розвиток психологічної культури особистості – учителя, дитини, дорослого. Це потребує додаткової підтримки від фахівців психологічної служби задля забезпечення індивідуальної траєкторії особистісного розвитку кожного учасника освітнього процесу. Для цього змінюються акценти з процесу психологічного супроводу на результат із використанням ефективних методів практичної психології та соціальної роботи. Разом із цим популяризується досвід розширення обізнаності управлінської, педагогічної та батьківської спільноти з питань психологічної компетентності.

Постають нові завдання, а в площині необхідного адміністративного та методичного забезпечення децентралізація в управлінні освітою, розширення прав і можливостей місцевих громад стосовно впливу на освітній процес спонукають до пошуку нових можливостей з урахуванням попереднього успішного досвіду. Необхідність створення більш якісних, безпечних та комфортних умов для учасників освітнього процесу потребує додаткової підготовки від фахівців психологічної служби та педагогічних працівників. Це поєднується з попередніми процесами, а тому концентрація уваги необхідна й на самозбереженні представників супровідних професій в освіті, турботі про своє здоров'я та власні потреби.

Особливо важливим стало питання щодо збереження власного здоров'я під час спалаху пандемії COVID-19. Окрім гнучкого реагування на умови впровадження дистанційного формату навчання, виникла потреба в підсиленні психоемоційної підтримки, адже карантинні обмеження спровокували зміни умов життєдіяльності, соціальну ізоляцію, поширення дезінформації, що сприяло підвищенню рівня стресового напруження як дітей, так і дорослих. Відновлення психоемоційного добробуту дітей здебільшого залежить від стабільних реакцій на реальність вагомих дорослих, які ними опікуються: батьків, учителів, вихователів.

Зазначенні питання, що на сьогодні є відкритими не нівелюють впливу інших соціальних складових, які потребують висвітлення і втручання освітнього простору – продовження військових дій на території України, політична та економічна нестабільність, поширення випадків насильства

щодо дітей, неконструктивні взаємовідносини в освітньому просторі (булінг, кібербулінг тощо), викривлене інфомедійне середовище тощо. Водночас, поруч із викликами сьогодення освіта України продовжує шлях до поліпшення результативності, зосереджуючись на принципах дитиноцентризму, життєвих компетентностях та інклюзивності.

Дієвість освітніх реформ залежить від багатьох чинників, серед яких актуальним є ефективність їх психологічного забезпечення: від наповнення закладу освіти фахівцями психологічної служби – до успішної траєкторії саморозвитку кожного особистості. Саме з цією метою підготовлено методичний путівник, спрямований на поліпшення розвитку психологічної культури в освітньому середовищі.

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Людина народжується на світ не для того, щоб зникнути
безвісною пилинкою. Людина народжується, щоб лишити по собі слід
вічний.*

*Василь Олександрович СУХОМЛИНСЬКИЙ –
педагог, публіцист, письменник, поет*

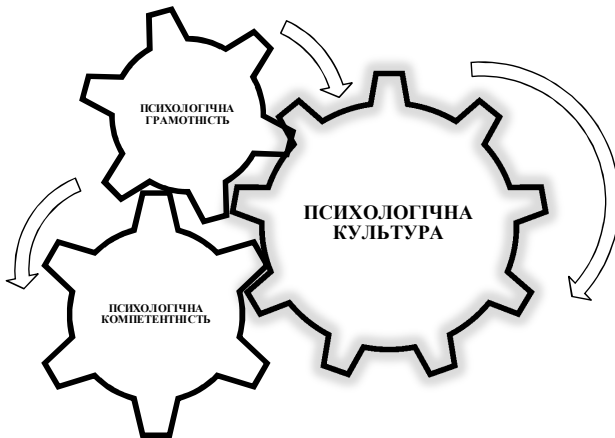

Рис. 1. Механізм розвитку і функціонування психологічної культури особистості.

В умовах освітньої реформи актуальним завданням психологічної служби системи освіти є формування психологічної культури всіх учасників освітнього процесу як на рівні знань і настанов, так і на рівні повсякденного спілкування [30]. Підкреслимо, що саме психологічна культура педагога гарантує дбайливе поводження з професійно-значущим потенціалом власної душі й особистісним потенціалом кожної дитини, забезпечує успішність у професійній діяльності, готовність фахівця до реалізації державної освітньої політики.

На сучасному етапі розвитку науки та практики психологічна культура постає як феномен, який охоплює всі сфери психіки та діяльності, визначається як єдність знань, ставлень, переживань і життєвого досвіду людини (рис. 1). У ній виявляються й особливості сприймання себе та іншої людини, глибина розуміння, характер переживань, а також уміння спілкуватись, співпрацювати та продуктивно виконувати спільну справу.

Саме в межах психологічної культури як її складові та необхідні компоненти виокремлюються психологічна грамотність і психологічна компетентність [15].

Психологічна грамотність – це основа психологічної культури: знання, необхідні людині для ефективної організації її взаємодії з іншими людьми. Це базовий етап, який формує освітній процес – розуміння власних реакцій та реакцій інших людей в умовах створених для їх спільної конструктивної діяльності, у цьому разі – освіти. Належність кожного психічного процесу конкретному індивіду, у життя якого він включається, його переживання і ставлення до зовнішнього предметного світу свідчать про зв'язок психічного з фізичним і ставлять так звану психофізичну проблему, тобто питання про взаємовідносини психічного та фізичного. Сучасна психологія підкреслює їх єдність, усередині якої і психічне, і фізичне зберігають свої специфічні властивості [20].

Варто зазначити, що основна відмінність психологічної грамотності від компетентності полягає в тому, що грамотна людина знає, розуміє (наприклад, як поводити себе, як спілкуватися в тій чи іншій ситуації), а компетентна – реально та ефективно може використати знання під час розв'язання тих чи інших завдань [15].

Психологічну компетентність фахівців освітньої галузі в контексті реалізації концепції НУШ проголошено як необхідну умову професіоналізму. Ця думка знайшла свій відбиток на різних рівнях: нормативному, професіографічному, а також у дослідженнях, присвячених педагогічній діяльності [15] (табл. 1).

Таблиця 1.

Змістова наповненість структурних елементів психологічної компетентності

ПРОФЕСІЙНИЙ СТАНДАРТ за професією «Вихователь закладу дошкільної освіти»	ПРОФЕСІЙНИЙ СТАНДАРТ за професією «Учитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»
Психоемоційна компетентність	Психологічна компетентність
✓ Здатність до самоконтролю, саморегуляції та толерантної взаємодії. ✓ Уміння керувати власними емоціями у професійній діяльності чи/або під час спілкування з іншими учасниками освітнього процесу ✓ Запобігати професійному	✓ Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів. ✓ Здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я

вигоранню та коригувати власну професійну діяльність з урахуванням власного психо-емоційного стану. ✓ Здатність до швидкого реагування на зміни, гнучкість, адаптивність і стресостійкість. ✓ Усвідомлювати та конструктивно реагувати на прояви емоцій, толерантно взаємодіяти з усіма учасниками освітнього процесу.	ідентичності. ✓ Здатність формувати мотивацію учнів та організовувати їхню пізнавальну діяльність. ✓ Здатність формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною.
	Емоційно-етична компетентність
Педагогічне партнерство	✓ Здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами. ✓ Здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу. ✓ Здатність усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі.
✓ Здатність до ефективної співпраці та комунікації в професійній діяльності. ✓ Уміння застосовувати методики усвідомленого і емпатійного слухання, ненасильницької та безконфліктної комунікації, запобігати конфліктам в освітньому процесі. ✓ Здатність встановлювати та підтримувати професійні контакти в колективі, з батьківською спільнотою, профільними фахівцями та професійними організаціями щодо виконання трудових функцій. ✓ Уміння надавати методичну допомогу педагогічним працівникам в організації освітнього процесу, набутті (удосконаленні) ними педагогічної майстерності, самооцінюванні професійної	Компетентність педагогічного партнерства ✓ Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі. ✓ Здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства. ✓ Здатність працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами. Інклюзивна компетентність ✓ Здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища. ✓ Здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами. ✓ Здатність забезпечувати в

діяльності. ✓ Здатність залучати учасників освітнього процесу на засадах партнерства та взаємної відповідальності. ✓ Уміння застосовувати принципи командної взаємодії в професійній діяльності. ✓ Уміння реалізовувати індивідуальну освітню траєкторію здобувача освіти спільно з командою психолого-педагогічного супроводу.	освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.
Здоров'язбережувальна компетентність	
✓ Здатність організовувати психологічно безпечне освітнє середовище. ✓ Створювати в освітньому середовищі емоційно-комфортну атмосферу, сприятливі умови для особистісного самовизначення в різних видах дитячої активності ✓ Запобігати емоційному, фізичному, психологічному насиллю, вчасно та адекватно реагувати на такі ситуації.	✓ Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу. ✓ Здатність формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя. ✓ Здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності. ✓ Здатність надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу.

Наскрізними вміннями педагога Нової української школи є здатність перебувати в контакті із собою і оточенням; бути стабільним, передбачуваним у вимогах і поведінкових реакціях; уміння помічати і дбати про власні особисті кордони й кордони оточення; уміння надавати підтримку; здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я-ідентичності; уміння створювати в освітньому середовищі емоційно-комфортну атмосферу, сприятливі умови для особистісного самовизначення в різних видах дитячої активності; здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; компетентність педагогічного партнерства; готовність і вміння запобігати ситуаціям емоційного, фізичного, психологічного насилля, вчасно та адекватно

реагувати на них; здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності [30].

Фундаментальна роль у процесі формування психологічної компетентності суб'єктів освіти як складової *психологічної культури* належить консолідації зусиль фахівців психологічної служби щодо створення сприятливих умов, а також цілеспрямованого добору форм організації та інструментів підтримки учасників освітнього процесу.

Успішному розвитку психологічної компетентності суб'єктів освітнього процесу сприятиме створення таких умов:

- визнання психологічної компетентності як особистісної та професійної цінності;
- забезпечення відповідності супроводу психологічної компетентності запитам суб'єктів освіти;
- запрошення фахівців до процесу саморозвитку;
- надання можливості кожному самостійного моделювання психологічного саморозвитку та самовдосконалення;
- фасилітація процесу психологічного саморозвитку та самовдосконалення;
- забезпечення модульності, мобільності і доступності навчальних ресурсів;
- занурення в контекст реальної практики.

Простором для формування психологічної компетентності учасників освітнього процесу Нової української школи можуть стати технології спільного навчання і методи цілеспрямованого пошуку рішення.

Дієвою технологією розвитку психологічної компетентності дорослих є розвиток спільного навчання (collaborative learning), яке базується на чотирьох принципах: 1) особистісна орієнтованість; 2) активна взаємодія викладача і тих, хто навчається; 3) груповий характер навчання; 4) розв'язання реальних проблем сьогодення [30]. Доведено, що цінність системи спільного навчання обумовлюється такою її специфікою: відповідністю цілям і стратегії розвитку організації; визначенням необхідних компетентностей для фахівців; потребою безперервного навчання працівників як кадрового стратегічного ресурсу; постійним вивченням динаміки й темпів розвитку співробітників, можливостями для індивідуалізованого підходу та підтримки; забезпечення зразків передового досвіду; здійснення організаційних змін [50].

Іншим трендом, що визначає ефективність формування психологічної компетентності учасників освітнього процесу є оволодіння методами цілеспрямованого пошуку рішень. Доцільно визначити, що між поставленою ціллю та результатом знаходиться сукупність способів досягнення цих результатів, цілі нерозривно пов'язані із засобами їх досягнення. Визначати мету означає в той же час виробляти способи її досягнення.

- ✚ Неякісно сформульовані цілі щодо формування психологічної компетентності – відсутність результату.
- ✚ Відсутність позитивного результату – втрата сил і професійне вигорання.

Що необхідно враховувати під час спільного опрацювання психологічних компетентностей засобами методу «FORWARD» (табл. 2):

- 1) мотивація – пам'ятаючи, чому ти прагнеш змін, постійно підживлюєш мотивацію їх досягнення;
- 2) уточнення – дозволяє коректувати цілі, беручи до уваги певні нові моменти чи нове розуміння ситуації, яке ви набули;
- 3) доцільність – убезпечує від виконання непотрібної роботи.

Таблиця 2.

Визначення структурних складових методу «FORWARD»

Значення акроніму «FORWARD»			Питання для обмірковування досягнення результатів
F	Focus (Фокус)	Фокусування на бажаних змінах	Як би ви хотіли змінитися? Що саме ви б хотіли змінити? Що є причиною такого бажання? Як теперішня ситуація вас турбує?
O	Outcomes (Бажаний результат)	Опис у деталях бажаного результату	Як ви хочете, щоб змінилася ситуація? Чого ви прагнете досягнути? Що зміниться, якщо позитивний результат буде досягнутий? Як зміниться ваша поведінка? Як інші помітять, що справи поліпшились? Які це матиме переваги?
R	Realized (Досягнуте)	Опис уже досягнутих результатів	Що вже йде на поліпшення? Які результати вже досягнуті? Що в цьому допомогло? Що було ефективним до цього?
W	When (Коли)	Коли досягався схожий результат	Що пішло добре в цій ситуації? Чим відрізнялася ця ситуація? Що сприяло поліпшенню ситуації? Як ви особисто сприяли успіху?

A	Action (Дія)	Маленький крок уперед	На цьому етапі корисними є такі запитання: Що ви відчули, коли ми обговорювали значущість цієї ситуації? Який маленький крок уперед ви здатні зробити? Як ви знатимете, що цей крок був результативним?
R	Results (Результат)	Оцінка досягнутого результату	Що йде на краще? Що допомогло? Що конкретно ви зробили, що принесло результат? Що ще пішло на поправку?
D	Desire (Бажання)	Остаточний опис подальших бажаних змін	Які подальші зміни вам потрібні? Коли ви знатимете, що зроблено вже достатньо?

Метод цілеспрямованого пошуку рішення допоможе вам фокусуватись на тому, як допомогти людям рухатись уперед до поставлених цілей, додавати позитиву, а саме помітити, що вже є речі, які функціонують добре. Через маленькі досягнення можна викликати дивовижний ефект — одне незначне поліпшення може несподівано привести до змін на краще [7].

Отже, психологічна культура — це психологічні знання, сповнені цінностей самоактуалізації, гуманістичних цінностей, реалізація яких у суспільній практиці здійснюється з позицій і в контексті поваги, любові, совісті, відповідальності, дбайливого ставлення до почуття власної гідності як своєї, так і іншої людини, здатності людини до тонких переживань, глибокого співпереживання, що виключає маніпулювання свідомістю, почуттями, взаємовідносинами людей.

Психологічна культура — це високий рівень кооперації між учасникам освітнього процесу, а в подальшому — і загалом суспільства, спрямоване реформування змісту освіти. Відмова від взаємозалежності, ієрархічності на поступ партнерству, автономії та цінності особистості як оновлена парадигма здобуття знань, оволодіння життєвими навичками та компетентностями [8].

Розвиток психологічної культури передбачає поетапне вдосконалення навичок, розширення знань та становлення психологічної грамотності й компетентності як безумовних складових якостей сучасної особистості. Ураховуючи поступовий процес набуття в освітньому середовищі бажаного

рівня психологічної культури, вважаємо за можливе орієнтувати спільні зусилля фахівців психологічної служби на:

- ✓ систематичне вивчення запитів суб'єктів освіти щодо формування складових психологічної компетентності;
- ✓ дотримання принципів андрагогіки;
- ✓ забезпечення подальшого особистісного розвитку й професійного навчання дорослих в організації, де вони працюють;
- ✓ оволодіння практиками й методами усвідомленості;
- ✓ оволодіння методами упорядкування та цілеспрямованого пошуку рішень щодо формування складових психологічної компетентності учасників освітнього процесу;
- ✓ урахування та реалізацію основоположних позицій методики навчання психології.

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ

Людина має у собі величезні ресурси для самопізнання, зміни Я-концепції, цілеспрямовані поведінки, а доступ до цих ресурсів можливий лише в тому разі, якщо створюється певний клімат фасилітативних психологічних установок.

Карл Ренсом РОДЖЕРС – американський психолог, засновник гуманістичної психології

Рис. 2. Людиноцентризм – ключовий принцип імплементації Концепції «Нова українська школа»

Ключовим принципом імплементації концепції Нової української школи є реалізація ідеї людиноцентризму, що передбачає розвиток і підтримку автономії педагогічних працівників; актуалізацію уваги на розвитку дитини в Новій українській школі, підтримку її можливостей та ресурсів, створення таких умов, за яких дитина почуватиметься в безпеці, відчуватиме підтримку та віру у власні сили [35].

Поняття людиноцентризму сповнене глибокого філософського змісту. Терміном «людиноцентризм» позначаються різноманітні й водночас концептуально спрямовані відтінки філософської думки, об'єктом яких є людина.

Наукова спільнота дотепер не може прийти до єдиної точки зору щодо сутності людиноцентризму. У цьому зв'язку привертає увагу дослідницька позиція ученого-філософа В.Г. Кременя. На основі рефлексії надбань світової педагогічної думки і врахуванні закономірностей розвитку

освітнього простору, В.Г. Кремень сформував стратегією людиноцентризму як новий довгостроковий план поступу не лише української освіти, а й самого українського суспільства [49].

Так академік В. Кремень наголошує, що «людиноцентризм – це нова якість філософського розуміння людини, котра переважає як масштаби ренесансного антропоцентризму й гуманізму, так і філософської антропології, оскільки виходить за їх межі». Як новий тип світогляду, філософія людиноцентризму ввібрала в себе найважливіші ідеї гуманізму та філософського антропоцентризму та акцентує увагу на вивченні людини в усіх її сутнісних аспектах, виявленні внутрішніх, глибинних основ її буття, на особистісних цінностях та способах і можливостях їх реалізації [18].

В. Кремень, акцентує увагу на тому, що поняття людиноцентризму сповнене глибокого філософського змісту й використовується для позначення різноманітних і водночас концептуально спрямованих відтінків філософської думки, об'єктом яких є людина. Автор зазначає, що людиноцентризм розкривається через певні фрагменти постійно змінюваної картини буття людини, які й розкривають її нові аспекти, але не вичерпують нескінченного змісту. Серед цих фрагментів В. Кремень особливо відзначає такі: тілесність, обдарованість, духовність, освіченість, моральність, егоїзм, розумність і цілеспрямованість [17].

Варто зазначити, що *характерною рисою людиноцентризму є визнання цілісності внутрішнього світу людини, яка забезпечує взаємозв'язок особистості та суспільства*. У форматі гармонійної реалізації положень філософії людиноцентризму, у галузі освіти, виняткову роль відіграють концепції сучасної гуманістичної психології (А. Маслоу, Е. Берн, К. Роджерс, В. Франкл, Ш. Бюлер, Ролло Мей, С. Джуард, Р. Ерскін, Ф. Інглиш, П. Левін та ін).

Перша у світі практика особистісно орієнтованої освіти належить відомому американському психотерапевту К. Роджерсу, який зазначав, що педагогіка, як і терапія, повинна допомагати людині бути здоровою, тобто бути самою собою, мати адекватні уявлення про свої можливості та постійно розвиватися.

Філософія Карла Роджерса заснована на довірі до невіддільного, властивому кожному індивідууму внутрішнього імпульсу в напрямку зростання та розвитку. Дослідження терапевтичного процесу, проведене Карлом Роджерсом, виявило, що лікування відбувається тоді, коли клієнт відчуває, що його приймають і розуміють. Відчуття себе прийнятим – рідкісний досвід особливо тоді, коли ви відчуваєте страх, гнів, горе чи ревності. Проте здійснюються саме ці моменти прийняття та розуміння [45].

Сьогодні, гуманістична психологія не лише переорієнтовує наукову проблематику, а й знаходить своє продовження в галузі психотерапевтичної

практики, консультування, особистісно орієнтованої освіти, педагогіки партнерства та практики соціальної інклюзії.

Основу людиноцентризму становлять *універсальні цінності*, і, як стверджує К. Роджерс, «вони лежать не поза людиною, не в моралі чи ідеології, що присвоюється людиною, а в ній самій, в автентичному досвіді її власного життя; тому їх не можна дати людині, можна лише створити певні умови для їхнього повноцінного розвитку» [48]. Серед *універсальних цінностей*, які втілюються в практиках Нової української школи, варто назвати такі:

- ✓ кожна людина має безумовну цінність, значення і гідність;
- ✓ кожна людина має здатність думати, може зробити себе особистістю, і вона сама відповідальна за свої вчинки і власну долю;
- ✓ знеособлені люди знімають із себе відповідальність за власні вчинки;
- ✓ людина завжди стоїть перед вибором, вона вільна у своєму виборі й тому несе моральну відповідальність перед собою та іншими;
- ✓ філософія, як духовна дія, спрямована на встановлення комунікації та взаєморозуміння людей.

Безперечним є факт, що від самоцінності залежать взаємини людини з оточенням. Тільки відчувуючи свою високу цінність, людина здатна бачити, приймати й поважати високу цінність інших людей [6]. Отже, мета освіти, побудованої за принципом людиноцентризму, – ***розвиток особистісної цілісності людини, «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей...»*** [35].

Ставлення до людини як до найвищої соціальної цінності, повага до її гідності, визнання права на життя, вільний розвиток, реалізацію своїх здібностей та особистих прагнень – усе це становить основу універсального принципу людиноцентризму. Розбудова людиноцентрованого освітнього простору потребує особистісної рефлексії кожного фахівця і поступове *розв'язання завдань*:

- ✓ розвиток універсальних цінностей шляхом позитивного оцінювання та прийняття власного Я, своїх почуттів та переживань, визнання, реалізації соціально-психологічних потреб;
- ✓ розвиток в учасників освітнього процесу особистісних установок, відповідних універсальним цінностям через реалізацію стратегій роботи, що сприяють формуванню позитивної самооцінки здобувачів освіти;
- ✓ створення психологічного клімату довіри між суб'єктами освіти шляхом розвитку у фахівців емпатії, конгруентності, здатності до фасилітації;

- ✓ забезпечення партнерства, співробітництва в прийнятті рішень між усіма учасниками освітнього процесу через оволодіння методами ведення діалогу та полілогу, усвідомленого та емпатичного слухання, ненасильницької та безконфліктної комунікації, стратегіями попередження, подолання і трансформації конфліктів;
- ✓ актуалізація ресурсів особистості шляхом визнання і задоволення її соціально-психологічних потреб: використання сучасних форм, методів, технологій та засобів навчання, що сприяють розвитку власної уваги, саморегуляції, подолання стресу, керування емоціями, порозумінню.

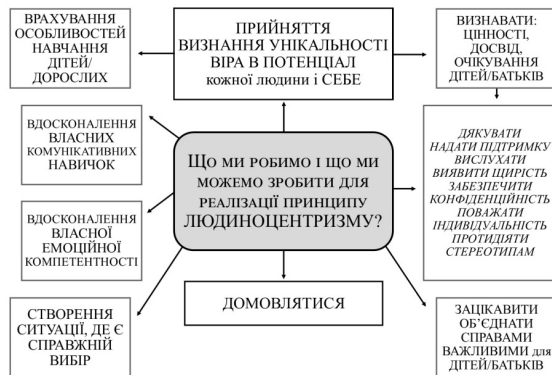

Рис. 3. Рефлексія розв'язання завдань щодо розбудови людиноцентрованого освітнього простору

Нелегко стати глибоко людяним, довіряти людям, поєднувати свободу з відповідальністю. Шлях, представлений нами, – це виклик. Він передбачає зміну нашого мислення, нашого способу буття, наших стосунків із учнями. Він передбачає непросте прийняття на себе зобов'язань демократичного ідеалу. Усе це, зрештою, зводиться до питання, яке ми повинні поставити індивідуально й усі разом –
ЧИ НАСМІЛИМОСЯ МИ?

Карл Ренсом РОДЖЕРС – американський психолог, засновник гуманістичної психології

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОСВІТА ТА ПОЗИТИВНА ПСИХОЛОГІЧНА ПРОПАГАНДА

Просвіта має на меті виховання характеру.

*Герберт СПЕНСЕР –
британський філософ й соціолог*

Рис. 4. Схема просвітницької роботи та позитивної психологічної пропаганди в освітньому середовищі

Зростання ролі психології в сучасному житті зумовлює два найважливіші зрушення, які є взаємопов'язаними та взаємообумовленими:

– по-перше, це наявність у людей необхідної сукупності психологічних компетентностей, які є важливим компонентом загальної культури особистості та запорукою адекватної адаптації й продуктивної діяльності людини в умовах глобалізаційних процесів;

– по-друге, психологія дедалі більше перетворюється на особливу професійну практичну сферу, що зумовило поширення психологічної служби серед закладів освіти, промисловості, державного управління, органів внутрішніх справ, медицини, культури, спорту тощо [51].

Просвітницька робота фахівців психологічної служби пов'язана з наданням та поширенням знань, ознайомленням зі специфікою діяльності працівників психологічної служби закладу, методами їх роботи та можливостями. Залежить від специфіки організації діяльності закладу, проблемних запитів та актуальних питань, що виникають в освітньому середовищі. Психологічна служба покликана надати реальну допомогу в розв'язанні найрізноманітніших індивідуально-особистісних і соціально-психологічних проблем, однією з яких є проблема формування психологічної культури людей через їхню психологічну просвіту [42].

Вагомим для впровадження новітніх методів та прийомів роботи в процесі психологічної просвіти та позитивної психологічної пропаганди в закладі освіти є позиціонування успішних практик. Найефективніше позитивний результат досягається за рахунок орієнтації на особливості середовища та автономність – шляхом залучення учасників освітнього процесу (адміністрації, педагогів, батьків та дітей).

Психологічна просвіта становить собою складну інтегративну систему широкого соціального та організованого психолого-педагогічного впливу на особистість, результатом якого стає формування її психологічної культури. Психологічна просвіта структурна та багатовекторна, адже вимагає врахування факторів життєдіяльності аудиторії, на яку спрямована. Тому, розглядаючи вагомість реалізації психологічної просвіти у закладах освіти, можна визначити такі рівні:

- *широкий соціальний*: оволодіння особистістю психологічною компетентністю через соціально-історичний досвід унаслідок впливових факторів;

- *широкий педагогічний*: спеціально організоване формування психологічної культури особистості учасників освітнього процесу;

- *вузький педагогічний*: становить собою спеціально-організовану просвітницьку, консультативну та виховну діяльність із формування психологічної культури молодого покоління;

- *конкретно-професійний*: напрям діяльності практичних психологів, зокрема фахівців психологічної служби системи освіти [51].

Особистість не розвивається з окремих складових чи з «частин», на які відбувається вплив, а є складною та інтегративною. Тому значення закладу освіти для здобувача освіти як людини, що тільки формується, є вагомим, але не єдиним. Середовище, у якому вона зростає та розвивається, створює уявлення про світ, а взаємозв'язок з дорослими – про власну особистість. Зараховуючи ці фактори до тенденції загальної глобалізації, першочерговим завданням поліпшення психологічної компетентності учасників освітнього процесу є позитивна психологічна пропаганда, яка має стати противагою негативним медіаінформаційним проявам, що впливають на свідомість споживачів контенту, якими є учасники освітнього процесу.

Пропаганда (від лат. *propaganda* – те, що підлягає розповсюдженню, *propagare* – плекати саджанці) – популяризація, поширення, роз’яснення і навіювання політичних, філософських, наукових, релігійних, художніх та інших ідей, вчень, знань, поглядів, оцінок засобами масової інформації методами впливу на індивідуальну і суспільну свідомість (усно, писемно, аудіовізуально тощо). **Пропагувати** (від лат. *propago* – поширюю, розповсюджую) – поширювати, роз’яснювати якусь ідею, або вчення, погляди, позицію, з метою як позитивно, так і негативно налаштовувати, спрямовувати особу, аудиторію і психологічно стимулювати її реакцію в бажаному ідеологічному напрямі [32].

Поняття «пропаганда» трактується в наукових джерелах як процес поширення і навіювання поглядів, ідей, думок з метою позитивно або негативно налаштувати аудиторію і стимулювати її реакції в бажаному напрямку; ідейний вплив на широкі маси або певні групи людей, націлений на зміну світогляду адресата, пропозицію власного варіанту осмислення подій і фактів [9].

Позитивна психологічна пропаганда зорієнтована в доступній формі поширити серед учасників освітнього процесу головні ідеї збереження психологічного здоров’я; вагомі фактори необхідних психологічних знань й переконань та спрямована на досягнення високого рівня психологічної культури. Мета позитивної психологічної пропаганди – сприяти соціальній гармонії, злагоді, вихованню людей згідно із загальноприйнятими цінностями.

Позитивна психологічна пропаганда виконує виховну та інформаційну функції в освітньому просторі, тому має враховувати особистісні потреби та індивідуальні особливості тих, на кого має бути спрямована, отже, має керуватись такими орієнтирами:

- ✓ розвитку і збагачення рефлексивності, зокрема збагачення й диференціації Я-образу та формування адекватної самооцінки;
- ✓ збагачення системи життєвих цінностей, включення і затвердження в ній значущості та цінності людської особистості;
- ✓ формування доброзичливості, стриманості, толерантності у відносинах з однолітками та з дорослими;
- ✓ формування об’єктивного «образу власного тіла» і зниження рівня тривожності у зв’язку з ним;
- ✓ розвиток комунікативних умінь, особливо у сфері інтерактивної й перцептивної складової спілкування;
- ✓ формування позитивних стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях.

ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» ТА «LIFE SKILLS» УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

*Завжди опирайтеся на думку про те, що ваше власне рішення
допомогтися успіху набагато важливіше за все інше.*

*Авраам ЛІНКОЛЬН –
6-й президент США, визволитель американських рабів*

Рис. 5. Модель життєвих (гнучких) навичок особистості

Особливого значення сьогодні набувають соціальні навички, зокрема ефективної комунікації, групової взаємодії, зокрема й мережевої. В умовах постійних змін, які відбуваються в суспільстві, люди також потребують особливих навичок, які формують здорову самооцінку, підвищують їх стресостійкість, допомагають у досягненні цілей. Саме тому з'явилося поняття «*life skills*» – «життєві компетентності (навички)», а також виникла

педагогічна технологія, яка називається «Освіта на Основі розвитку Життєвих Навичок».

Наприкінці ХХ століття поняття життєвих компетентностей почали широко використовувати в документах міжнародних організацій та інститутів для визначення концептуального підходу до забезпечення психосоціального розвитку дітей і профілактики соціально обумовлених захворювань, шкільного булінгу, дискримінації, профілактики конфліктів та розбудови миру [42].

Сучасні освітні програми, які сформовані згідно зі змінами Державних освітніх стандартів, внесенні доповнень та змін до Законів України, що регулюють питання здобуття освіти та реалізацією Концепції Нової української школи, допомагають ухвалювати поінформовані рішення, ефективно спілкуватися, керувати емоціями, долати труднощі, мотивують до здорового і продуктивного життя. Для молодого покоління України, яке зростає в умовах високого рівня випадків насилля та воєнних дій, такі освітні тенденції спрямовані на профілактику конфліктів та розбудову миру [10].

За визначенням ВООЗ, *життєві компетентності (навички)* – це здатність до адаптації, позитивної поведінки та подолання труднощів щоденного життя. Сьогодні реформування змісту освіти передбачає компетентнісний підхід до навчання, що потребує визначення класифікації життєвих навичок. Концепцією Нової української школи визначено перелік основних компетентностей, формування яких зумовлено впродовж здобуття освіти й націлено на підвищення рівня взаємодії між учасниками освітнього процесу (табл. 3).

Таблиця 3.

Ключові компетентності Нової української школи

Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами.	Обізнаність та самовираження у сфері культури.	Уміння вчитися впродовж життя.
Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і	Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого	Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації освітнього процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, уміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою

культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.	ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.	освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати, навчатися впродовж життя.
Соціальна та громадянська компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі в громадському житті, у сім'ї, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, запобігати конфліктам і розв'язувати їх, досягати компромісів. Повага до закону, дотримання прав людини й підтримка соціокультурного різноманіття.	Основні компетентності у природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи й сучасних технологій, а також здатність використовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формувати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.	Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно й письмово висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття, факти, погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.
Інноваційність. Передбачає здатність учня реагувати на зміни та долати труднощі; відкритість до нових ідей; ініціювання змін у класі, закладі освіти, родині, громаді тощо; спроможність визначати і ставити перед собою цілі, мотивувати себе та розвивати в собі стійкість і впевненість, щоб навчатися і досягати успіхів.	Математична компетентність. Культура логічного і алгоритмічного мислення. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для розв'язання прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для розв'язання проблем.	Ініціативність і підприємливість. Уміння генерувати нові ідеї та ініціативи, утілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства й держави. Уміння раціонально поводити себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо.

Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні.	Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в межах сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.	Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеки. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).
---	---	---

Ключові компетентності – ті, які кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування, які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя. Тож завдання, яке наразі стоїть перед освітою, – підготовка конкурентоздатних фахівців, спрямованих на професійну успішність. Складниками такої успішності є динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність, яку необхідно формувати та вдосконалювати за допомогою:

- ✓ систематизації знання щодо понять «soft skills» та «life skills», «асертивність», «емпатія», «емоції», «потреба»;
- ✓ поліпшення навичок ефективної комунікації;
- ✓ сформованості вміння розпізнавати насильство стосовно себе та іншої людини та приймати рішення;
- ✓ упровадження практик медіації, конструктивного розв'язання конфліктів;
- ✓ встановлення контакту та порозуміння з іншими учасниками освітнього процесу;
- ✓ здобуття навичок управління собою, своїми емоціями та домаганнями;
- ✓ орієнтації на власні потреби та потреби інших, усвідомлене життя «тут і зараз».

МОБІЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ – ОРІЄНТАЦІЯ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я

Почніть звідти, де ви зараз перебуваєте. Використовуйте те, що у вас є і робіть усе, що можете

*Артур ЕШ –
американський тенісист*

Рис. 6. Схема складових ресурсів особистості

Почуття захищеності, належності до спільноти, почуття власної гідності та поваги до інших, можливість індивідуального самовираження є обов'язковими передумовами успішного освітнього процесу. Нові вимоги та підходи, відбиті в нових стандартах освіти, спрямовані реалізувати потенціал кожної особистості, сформувавши необхідний рівень підтримки кваліфікованими фахівцями [40].

Такі вимоги застосовуються не тільки до педагогів, що лише набувають професійного досвіду, але й до тих, хто вибудував власний

алгоритм професійного успіху. Саме через це в педагогічних працівників виникає додаткове навантаження, бо здатність переформатовувати свої стандарти потребує додаткових зусиль, а отже, і ресурсів.

Активне професійне середовище зумовлює мобілізацію якостей, які вдосконалює фахівець у процесі становлення особистого професіоналізму. До них можна віднести: високу швидкість розумової праці; конструктивну комунікацію та налагодження взаємозв'язків із різними віковими групами; різноманіття творчих активностей; неперервність самоосвіти; високі моральні принципи тощо.

Така діяльність учителя закладу середньої освіти відбувається в умовах значних психологічних навантажень під дією великої кількості професійних стресів, що може проявлятися в негативних змінах здоров'я, на всіх його складниках: психологічному, фізичному, соціальному, емоційному та духовному [13].

Саме тому здоров'язбережувальна компетентність є однією із ключових у закладі освіти. Варто зазначити, що кожен компонент здоров'я, що пропонується в холістичній моделі [25], взаємопов'язаний з іншим і потребує гармонійного розвитку, системної підтримки та уваги (табл. 4).

Таблиця 4.

Складники здоров'я людини

Фізичний добробут		Добре фізичне самопочуття, енергія, бадьорість, здатність витримувати фізичні навантаження.
Психологічне благополуччя	<i>Інтелектуальне</i>	Уміння вчитися й діставати задоволення від навчання, здатність аналізувати проблеми й ухвалювати виважені рішення.
	<i>Емоційне</i>	Здатність розуміти почуття — свої та інших людей, уміння долати невдачі, керувати стресами.
	<i>Духовне</i>	Усвідомлення свого призначення і сенсу життя, сприймання загальнолюдських цінностей, залучення до культурної спадщини людства.
Соціальне благополуччя		Задоволення соціальним статусом і якістю взаємин з оточенням, здатність ефективно спілкуватися та взаємодіяти з людьми.

Процес формування культури здоров'я, культури ставлення людини не лише до суспільства, а й до самої себе, свого здоров'я, образу життя, уміння вибирати оптимальний режим інтелектуальних, емоційних, фізичних навантажень, адаптивно функціонувати й відповідати вимогам сучасного життя, стає загальною необхідністю, що реалізується через психолого-педагогічний супровід в освітньому процесі [40].

Орієнтація на збереження власних ресурсів як безумовної цінності та запоруки успішної життєдіяльності є компонентом психологічної культури, формування якої залежить від діяльності фахівців психологічної служби та співпраці між учасниками освітнього процесу. Розуміння власних потреб та можливостей відновлення фізичної, психологічної та емоційної енергії – складова здоров'я збережувальної компетентності, необхідна для підтримання нормальної діяльності органів і систем організму (сон, дихання, засвоєння їжі, рухова активність тощо) та інших форм активності (робота, довільні вчинки за власним бажанням, розумова активність, переживання почуттів, емоцій, спогади тощо).

Вивчаючи поняття «ресурси особистості», сучасні науковці сформували такі характеристики:

- **ресурси особистості** – засіб, умови перетворення, знаходження і розкриття яких приводить до доступу і максимальної реалізації потенціалу особистості, повноцінного і автентичного існування [44];
- **ресурси особистості** – інтерпретаційні коди досягнення, отриманого людиною в її екзистенціальному досвіді [53];
- **ресурси особистості** – внутрішній інтегративний критерій саморозвитку [33].

Отже, можна узагальнити, що **ресурс** – це запас, джерело чого-небудь; засіб, до якого звертаються в разі необхідності; **ресурси особистості** – деякі психічні «опори», внутрішній стрижень, завдяки чому людина отримує енергію для задоволення своїх потреб, розвитку і функціонування, взаємодії з соціумом [27]. Людиною ресурсність відчувається як наявна в неї вільна сила, енергія, яка спрямована на виконання діяльності чи розв'язання майбутніх завдань. Оскільки професійна діяльність є ваговою складовою життєдіяльності людини, наявність необхідних особистісних ресурсів для задоволення власних домагань у цьому векторі допомагає формувати ситуацію успіху та досягати впевненості.

Ефективність та своєчасність надання фахової допомоги учасникам освітнього процесу напряму залежить від стану професійного здоров'я педагогічного працівника та працівника психологічної служби. Тому, **дотримання правила «власна безпека – насамперед»** є важливою умовою попередження та профілактики професійного вигорання фахівців. На практиці це правило буде реалізовуватися через [28]:

- ✓ розподіл робочого часу та навантаження;
- ✓ застосування методу командної роботи;
- ✓ критичну оцінку свого професійного, емоційного і фізичного стану та своєчасно звертання за потрібною фаховою допомогою;
- ✓ створення умов для формування та відновлення особистісного ресурсу;
- ✓ дотримання принципів психологічної безпеки в процесі професійної діяльності.

КОМФОРТНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: БЕЗПЕКА ТА ЕКОЛОГІЧНІСТЬ

Безпека – це процес, а не результат.

*Брюс ШНАЄР –
американський криптограф, письменник і фахівець з комп'ютерної
безпеки*

Рис. 7. Модель здорової школи згідно з визначенням МОН

Учні та педагогічні працівники потребують такого стану освітнього середовища, у якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт і добробут [42]. Батьки учнів, педагогічні працівники, представники адміністрації, як учасники освітнього процесу, мають забезпечити співпрацю, зорієнтовану на забезпечення максимально безпечного освітнього середовища. Зацікавленість кожної сторони має бути спрямована на існування та підтримку належних та екологічних умов навчання, виховання та розвиток дітей.

Безпечне і здорове освітнє середовище є сукупністю умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння шкоди здоров'ю (усім його складовим) учасникам освітнього процесу, зокрема [41]:

✓ фізичному:

- унаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил;
- недотримання вимог безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування;
- шляхом фізичного насильства;
- вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин тощо;

✓ психологічному:

- шляхом психологічного насильства, експлуатації;
- дискримінація за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо);
- пропаганда та/або агітації, зокрема з використанням кіберпростору тощо;

✓ соціальному:

- порушення законодавства щодо захисту прав людини, захисту персональних даних тощо;
- порушення принципів рівності та інклюзивності;
- проявів мобінгу тощо;

Процес формування безпечного та здорового освітнього середовища вимагає вирішення низки проблем, попередньо зазначених, а також вимагає готовності руйнування стереотипів та неконструктивних дій дорослих, що викликають у дітей протиріччя між розумінням поширення ідей здорового та безпечного способу життя.

Заклад освіти відіграє значну роль в цьому процесі, адже під час навчання та виховання закладається фундамент світосприйняття дитини, що ототожнює комунікацію з соціумом, родиною та пошуком власного «Я». Тому доцільно спрямовувати зусилля на розвиток суспільства, що свідомо ставиться до власного здоров'я, яке починається з активного формування в дітей гігієнічних навичок та засад здорового й безпечного способу життя.

Окрім негативних проявів, що трапляються в навколишньому середовищі, значної уваги потребує підтримка необхідних комфортних умов у закладі освіти, серед яких психологічна безпека та добробут учнів є ключовими елементами [42]. Проблеми із психічним здоров'ям у дітей можуть призвести до погіршення результатів навчання, фізичного здоров'я, нестійких соціальних зв'язків та майбутніх перспектив самореалізації, а також різного роду девіантних форм поведінки.

Відповідно до проблемних питань, які потребують розв'язання, є з'ясування несприятливих обставин, що впливають на порушення психологічної безпеки в учасників освітнього процесу, із метою їх своєчасного вирішення для забезпечення екологічного та комфортного середовища для дітей і дорослих у закладах освіти [28].

Зокрема, такими несприятливими обставинами можуть бути:

- прояви фізичного, психологічного насильства та булінгу (кібербулінгу, мобінгу);
- недостатня готовність педагогічних працівників запобігати та протидіяти булінгу/мобінгу серед учасників освітнього процесу;
- безвідповідальне використання Інтернету та неможливість доцільного розподілу часу, проведеного з пристроями під час дистанційного навчання;
- загострення випадків проявів насильства/домашнього насильства під час карантину;
- непопулярність серед дітей та підлітків культури здорового харчування;
- малорухливий спосіб життя;
- неналежний рівень медичного забезпечення та доступ до отримання медичних послуг;
- загалом несистемний підхід до формування культури здорового та безпечного способу життя в суспільстві, недостатність співпраці різних соціальних інституцій у подоланні зазначених проблем.

В умовах сучасних освітніх змін, сформованих на засадах гуманістично-орієнтованих теорій особистості збереження здоров'я є генеральним вектором успішного розвитку та самоцінності – активність, прагнення до самоосвіти, самопізнання, самовдосконалення педагогічної спільноти, спрямовані на подолання вищезазначених труднощів, централізують діяльність освітніх закладів, що підсилює отримання позитивного результату щодо формування безпечного та комфортного освітнього простору [40].

Водночас, лише набувати знання щодо здоров'язбереження недостатньо, адже знати про здоровий спосіб життя і дотримуватися його – зовсім різні процеси. Важливим є врахування особливостей діяльності психіки людини, за яких підвищується схильність повторювати дії, які приносять задоволення, і уникати того, що неприємне. На жаль, наслідки здорової та нездорової поведінки бувають оманливими, оскільки нагорода за здоровий спосіб життя зазвичай відтермінована в часі, а задоволення від неправильної поведінки може наставати миттєво.

Тому, доцільно спрямувати діяльність закладу освіти на підтримку конструктивних комунікацій між учасниками освітнього процесу із залученням необхідних структур, що забезпечують необхідний рівень розуміння вагомості здоров'язбереження та безпечної поведінки. Відчуття відповідальності щодо власних дій повинно підсилюватись за рахунок

просвітницької діяльності, розширення кола авторитетних прикладів, залучення до позитивних громадських активностей тощо [39].

Ураховуючи сприяння кожного, хто дотичний до становлення особистості дитини, можливо удосконалити систему освіти, діяльність якої буде спрямована на:

- ✓ поширення й упровадження освіти на основі розвитку життєвих навичок;
- ✓ збереження здоров'я та всіх його складників (фізичного, психологічного, соціального, духовного);
- ✓ формування основ здорового способу життя, безпеки життєдіяльності;
- ✓ створення умов для комфортного психологічного простору закладів освіти;
- ✓ забезпечення необхідних норм та вимог щодо безпеки перебування та діяльності в закладі освіти незалежно від індивідуальних потреб учасників освітнього процесу.

ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ ОСВІТЯН В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Єдина людина, з якою ви повинні порівнювати себе – це ви в минулому. І єдина людина, краще за яку ви повинні бути, – це ви зараз

Зигмунд ФРЕЙД –

австрійський психолог і невролог, засновник психоаналізу

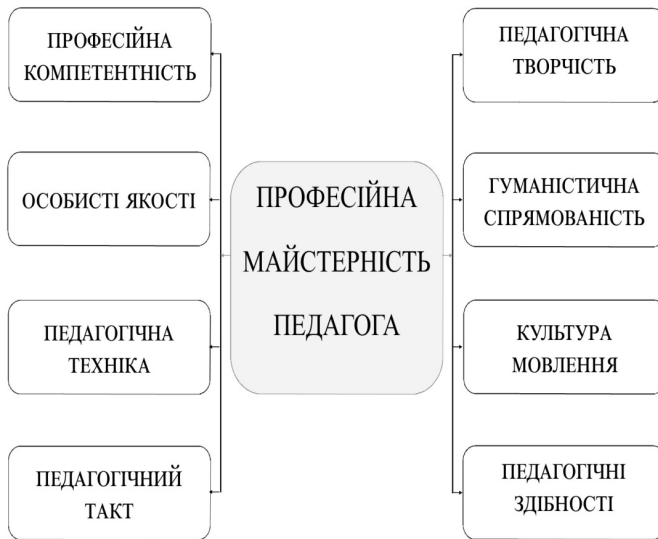

Рис. 8. Структура педагогічної майстерності педагога

Підвищення рівня професійної компетентності як безпосередньо фахівців психологічної служби, так і педагогічних працівників відповідно до професійних стандартів, затверджених МОН України, передбачає якісну теоретичну та практичну підготовку з актуальних питань освіти, відпрацювання практичних навичок та висвітлення якісної наукової теоретичної бази, що можливо під час підвищення кваліфікації.

Лише за умови наявності висококваліфікованих та вмотивованих фахівців у системі освіти України, які добре розуміють свою місію, глибоко усвідомлюють проблеми сучасної освіти, розмірковують над пошуком шляхів і засобів їх ефективного розв'язання та усвідомлюють свою моральну відповідальність перед майбутніми поколіннями, можна здійснити якісні та результативні реформи [40].

Такі фахівців не зупиняються на своєму професійному шляху, якщо вбачають складнощі, а можуть мобілізувати свої ресурси та відкрити у поставлених питання можливості. Завдяки використанню провідного досвіду, сучасних технологій та креативного підходу досягається максимальне залучення педагогічних працівників та висвітлення актуальних запитів. Обмін досвідом, взаємопідтримка, поширення ідей – це основні критерії ефективного підвищення кваліфікації. Кожен фахівець має відчувати вагомість своїх можливостей, розкривати свій потенціал, працювати в команді однодумців та висвітлювати траєкторію власного розвитку [28].

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти спрямовує результати новітніх наукових досліджень, здобутки ефективних провідних практик та інноваційну методичну підтримку на створення таких умов неперервної освіти, у яких кожен фахівець відчуватиме можливість удосконалення, необхідного супроводу та творчого пошуку. Розкриваючи необхідні компоненти успішного процесу психологізації освітнього простору з урахуванням сучасних змін, пропонуємо ознайомитись із переліком пропонованого підвищення кваліфікації, що об'єднано за різними формами проведення – для реалізації поставлених освітніх завдань орієнтованого на кожного.

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Тема: Психологічний супровід особистості в кризових життєвих ситуаціях

Для практичних психологів закладів освіти та навчально-реабілітаційних центрів

Для практичних психологів закладів освіти та навчально-реабілітаційних центрів

Тема: Психологічний супровід інклюзивної освіти

Тема: Новітні технології психологічного супроводу в контексті викликів НУШ

Для практичних психологів ЗЗСО

Для практичних психологів ЗДО

Тема: Психологічний супровід формування позитивної взаємодії в дошкільному освітньому просторі

Тема: **Управління проблемами + як дієвий інструмент роботи з емоційними проблемами дорослих**

Для практичних психологів закладів освіти та навчально-реабілітаційних центрів

Для практичних психологів та соціальних педагогів ЗДО, ЗЗСО та навчально-реабілітаційних центрів, класних керівників

Тема: **Запобігання та протидія насильству: діяльність закладів освіти**

Тема: **Соціально-педагогічний супровід розвитку особистості в кризових життєвих ситуація**

Для соціальних педагогів закладів освіти та навчально-реабілітаційних центрів

Для соціальних педагогів закладів освіти та навчально-реабілітаційних центрів

Тема: **Соціально-педагогічний супровід формування життєвих навичок особистості**

ТРЕНІНГИ

Тема: **Інформування про мінну небезпеку**

Для всіх категорій педагогічних працівників

Для всіх категорій педагогічних працівників

Тема: **PRO-навички майбутнього**

Тема: **«Управління проблемами +» як дієвий інструмент у роботі зі стресом для працівників закладів освіти**

Для фахівців психологічної служби закладів освіти та навчально-реабілітаційних центрів, педагогічних працівників

*Для фахівців
психологічної служби
закладів освіти та
навчально-
реабілітаційних
центрів, педагогічних
працівників*

**Тема: Психологічні
ресурси особистості
вчителя: відновлення
та збереження**

**Тема: Транзактний
аналіз як інструмент
особистісного та
професійного
зростання учасників
освітнього процесу**

*Для фахівців
психологічної служби
закладів освіти та
навчально-
реабілітаційних
центрів, педагогічних
працівників*

СЕМІНАРИ-ТРЕНІНГИ

*Для фахівців
психологічної служби
закладів освіти та
навчально-
реабілітаційних центрів*

**Тема: Психосоціальна
підтримка особистості
в кризових життєвих
ситуаціях засобами
арт-терапії**

**Тема: Майндфулнес:
основи практики
усвідомленості**

*Для фахівців
психологічної служби
закладів освіти та
навчально-
реабілітаційних центрів,
педагогічних працівників*

ПРАКТИКУМИ

*Для фахівців
психологічної служби
закладів освіти та
навчально-
реабілітаційних центрів*

**Тема: Арт-терапія в
роботі практичного
психолога**

**Тема: Метафоричні
асоціативні картки як
дієвий інструмент в
роботі практичного
психолога**

*Для фахівців
психологічної служби
закладів освіти та
навчально-
реабілітаційних
центрів*

Тема: Формування поведінкових моделей та мовленнєвої компетентності дітей у процесі особистісної взаємодії

СПЕЦКУРСИ
Для вихователів,
психологів ЗДО,
вчителів початкових
класів, практичних
психологів

Тема: Фасилітація як дієвий інструмент педагога в запобіганні негативним проявам поведінки дітей

Для вихователів ЗДО,
логопедів, вчителів-
дефектологів,
практичних психологів

Тема: Емоційна грамотність: життєвий ресурс і професійний потенціал в галузі освіти

Тема: Супервізія: супровід і підтримка професійного розвитку педагога в умовах трансформації освіти

Для всіх категорій
педагогічних працівників

Для педагогів ЗДО зі
стажем роботи від
10 років

Тема: Розвиток Soft-skills: від теорії до практики

Для педагогів
початкової освіти зі
стажем роботи від
10 років

Тема: Супервізія: супровід і підтримка професійного розвитку педагога в умовах трансформації освіти

Для всіх категорій
педагогічних
працівників

Тема: Запобігання та протидія насильству над дітьми

Для класних
керівників,
учителів-
предметників,
вихователів

Тема: **Здоров'я і добробут як ціннісні орієнтири базової середньої освіти**

Для вчителів предметів освітньої галузі «Соціальна і «здоров'язбережувальна»

Для психологів ЗЗСО, які здійснюють інклюзивне навчання учнів з особливими потребами

Тема: **Професійна компетентність психолога в роботі з дитиною з особливими освітніми потребами**

Тема: **Тренінгові технології: моделювання партнерської взаємодії педагогів і батьків**

Для директорів, вихователів-методистів, вихователів, музичних керівників, учителів-логопедів ЗДО

Для вихователів, вихователів-методистів, психологів ЗДО

Тема: **Педагогіка партнерства: психолого-педагогічний супровід гармонійної взаємодії батьків з дітьми раннього віку**

Тема: **Вчимо дитину захищатися: формування навичок безпечної поведінки дітей**

Для всіх категорій педагогічних працівників

Для всіх категорій педагогічних працівників

Тема: **Особиста безпека та здоров'я**

Тема: **Репродуктивне здоров'я**

Для вчителів предметів освітньої галузі «Соціальна і «здоров'язбережувальна», біології, «Основи здоров'я», класних керівників

*Для вчителів предметів
«Основи здоров'я»,
«Захист України» та
класних керівників*

**Тема: Інформування
про мінну небезпеку**

**Тема: Цивільний
захист**

*Для педагогів, які
опікуються питаннями
цивільного захисту*

МЕТОДИЧНА СЕСІЯ

*Для консультантів
ЦПРПП з дошкільної
освіти, директорів,
вихователів-методистів*

**Тема: Супервізія в
системі методичного
менеджменту ЗДО**

ПІДСУМКИ

Реалізація освітньої реформи Нової української школи передбачає покращення рівня психологічної культури як безумовної складової якостей сучасної особистості через поетапне вдосконалення навичок, розширення знань та становлення психологічної грамотності й компетентності. Лише за умови наявності висококваліфікованих та вмотивованих фахівців у системі освіти України психологізація стане одним із компонентів ефективних результатів процесу реформування.

Розуміння кожним учасником освітнього процесу своєї місії, глибокого усвідомлення проблем сучасної освіти мають бути спрямовані на пошуки шляхів і засобів їх ефективного розв'язання. Відчуття відповідальності щодо власних дій повинно підсилюватися за рахунок просвітницької діяльності, розширення кола авторитетних прикладів перед майбутніми поколіннями.

Розбудова людиноцентованого освітнього простору є провідною ідеєю сучасних змін, що досягається через поширення серед учасників освітнього процесу цінностей збереження психологічного здоров'я. Зорієнтована в доступній формі поширювати вагомі фактори необхідних психологічних знань і переконань та спрямована на досягнення високого рівня психологічної культури.

Тому доцільно спрямувати діяльність закладу освіти на підтримку конструктивних комунікацій між учасниками освітнього процесу із залученням необхідних структур, для забезпечення рівня:

- ✓ психологічної підтримки та супроводу суб'єктів освіти;
- ✓ розуміння вагомості здоров'язбереження та створення безпечного, комфортного середовища;
- ✓ професійної компетентності фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алгоритми діяльності працівників психологічної служби: Т. 2 /авт. кол. за заг. ред. В.Г. Панка. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2020. 106 с. URL: <https://cutt.ly/pT9V39d>.
2. Базовий компонент дошкільної освіти: 2021. [Чинний від 2021-01-12] Київ: Міністерство освіти і науки України, 2021. 38 с. (Державний стандарт дошкільної освіти в Україні).
3. Бакаленко О.А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Сер. «Теорія культури і філософія науки»*. 2018. Випуск № 58. URL: <https://cutt.ly/7hcmZ8X>.
4. Бойко А.І. Людиноцентризм як принцип особистісно орієнтованого навчання. *Вища освіта України*. 2008. № 4. С. 37-43.
5. Бондарчук О.І. Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін: гуманістично-ціннісний підхід. Т. 1. Вип. № 121. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. /гол. ред. М. О. Носко. Чернігів: ЧНПУ, 2014. С.38 - 43. URL: <https://cutt.ly/7hcmvBG>.
6. Бочкарьова Н.С. Гуманістичний характер цінностей у педагогічній системі К. Роджерса. *Науковий вісник Донбасу*. 2011. № 3. URL: <https://cutt.ly/5T95kdx>
7. Використання інноваційних освітніх технологій для підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів. [Електронний ресурс]. URL: <http://ussf.kiev.ua/ccdeditions/2>.
8. Вишневський О. Людиноцентризм як педагогічна проблема на тлі сучасних цивілізаційних процесів. *Освіта: всеукраїнський громадсько-політичний тижневик*. 2008. № 32/33. С. 10-11.
9. Вітюк Н. Особливості дискурсу політичної пропаганди в умовах інформаційно-психологічної війни. *Збірник наукових праць: психологія*. 2019. Вип. № 24. С. 29-38. URL: <https://cutt.ly/ST3TWBh>.
10. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа). Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. та ін. Київ: Видавництво «Алатон», 2017. 376 с.
11. Державний стандарт базової середньої освіти: 2020. [Чинний від 2020-02-26] Київ: Міністерство освіти і науки України, 2021. 68 с.
12. Дистанційні технології в освіті: збірник науково-методичних рекомендації щодо організації виховання, навчання та розвитку учасників освітнього процесу під час карантину / під ред. Ю.О. Бурцевої, Д.В. Малєєва. Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2020. 95 с. Електрон. аналог друк. вид.

13. Долинський Б., Муниця О. Здоров'я вчителя як підґрунтя для успішної професійної діяльності. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*: зб. наук. пр. 2018. № 3. С. 38-42.

14. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ: IREX в Україні, 2019-2020.

15. Кісенко О.О. Педагогічні умови формування психологічної культури майбутніх соціальних працівників у фаховій підготовці у ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. матеріалів конференції Запоріжжя, 2013. С. 537-544. URL: <https://www.sworld.com.ua/konfer30/63.pdf>.

16. Ковалевська Н.В., Пасічніченко А.В. Формування психологічної компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу у процесі професійної підготовки. *Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. № 53. С. 340-349. URL: <https://cutt.ly/JhcQBbV>.

17. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2009. 520 с.

18. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-е вид. Київ: Т-во «Знання України», 2011. 520 с.

19. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. Київ: Грамота, 2007. 576 с. URL: <https://studfile.net/preview/7027885>.

20. Лазаренко Л.А. Психологічна компетентність педагога як чинна професіоналізації. *Сучасні наукові технології*. 2008. № 1. С. 67.

21. Лизанчук В. Психологія мас-медіа: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 420 с.

22. Матвєєв В.О. Філософські основи концепції самоактуалізації особистості А. Маслоу – засновника гуманістичної психології. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*. 2015. № 1057. URL: <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/2598>.

23. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за науковою редакцією В.В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.

24. Методика психологічної просвітницької роботи: програма навчальної дисципліни. Київ, Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. 22 с.

25. Навички заради здоров'я. Навчання здоровому способу життя на засадах розвитку життєвих навичок. ВООЗ: Інформаційна серія «Здоров'я в школі». Документ 9. Київ: Кобза. 2004. 123 с. ISBN 966-8024-41-9.

26. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://cutt.ly/Kf3P5ph>.

27. Освіта Донеччини: гнучка, інноваційна, якісна. Дорожня карта на 2020-2021 навчальний рік: науково-методичні рекомендації щодо організації й супроводу освітньої роботи у 2020-2021 навчальному році / за заг. ред. Т.В. Колган. Краматорськ: Інформаційно-видавничий відділ, 2020. 280 с.

28. Освітня реформа Донеччини: рухаємося вперед! Органайзер 2021/2022 навчального року: науково-методичні рекомендації щодо організації й супроводу освітньої роботи у 2021/2022 навчальному році / за заг. ред. Ю.О. Бурцевої. Краматорськ, 2021. С. 115-119.

29. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.

30. Панок В.Г. Концепція психологічного супроводу освітніх реформ у діяльності психологічної служби. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2020. № 2(1). URL: <https://cutt.ly/sncsX20>.

31. Панок В.Г. Психологічна культура педагогічних працівників як умова розвитку здібностей та формування ціннісних орієнтацій учнів. *Психолог*. 2009. № 22–23. С. 3-5.

32. Панченко О.А. Турбулентність мислення в структурі інформаційно-психологічної безпеки особистості. *Психологія і особистість: наук. журнал*. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України; Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Київ; Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. Вип. 1 (15). С. 41-59.

33. Полуніна О.В. Психологічна компетентність викладача вищого педагогічного навчального закладу як чинник успішності управління процесом учіння студентів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2004. С. 16 .

34. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України: Наказ М-ва освіти і науки України від 22.05.2018 № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18>.

35. Про освіту: Закон України від 16 липня 2019 № 10-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

36. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 24 листопада 2021 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>.

37. Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2019-2020 н.р.: Лист Міністерства освіти і науки України від 18 лип. 2019 № 1/9-462. URL: <https://cutt.ly/9T3ih1N>.

38. Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2020-2021 н.р.: Лист Міністерства освіти і науки України від 27 лип. 2020 № 1/10-1495. URL: <https://cutt.ly/6T3u9vj>.

39. Про пріоритетні напрями роботи психологічної служби у системі освіти на 2021-2022 н.р.: Лист Міністерства освіти і науки України від 16 лип. 2021 № 1/9-363. URL: <https://cutt.ly/sT3uXVI>.

40. Проєктування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті Концепції «Освіта впродовж життя»: збірник тез доповідей науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Краматорськ, 10 грудня 2020 р. / відп. ред. Д.В. Малєєв. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. 284 с.

41. Психологія і педагогіка у протидії пандемії COVID-19: Інтернет-посібник / за наук. ред. В. Г. Кременя. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2020. 243 с. URL: <https://cutt.ly/ggcvP0Q>.

42. Психологічна безпека особистості: міжнар. колектив. монографія / Університет Григорія Сковороди в Переяславі; Брест. держ. ун-т ім. О. С. Пушкіна; за заг. ред. І. В. Волженцевої. Переяслав (Київська обл.): Домбровська Я.М.; Брест: БрДУ, 2021. С. 639-662.

43. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: навч.-метод. посіб. / Богданов С. та ін.; за заг. ред. Н. Гусак. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2017. 92 с.

44. Рамзані Е.В. Сутність поняття психологічної компетентності вчителя. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2014. № 2 (61). С. 158–165.

45. Рябенко Є.М. Принцип людиноцентризму в управлінні вищою освітою: мотиваційні аспекти професійної діяльності викладача як суб'єкта освітнього процесу. *Гуманітарний вісник Запорізької державної 386 інженерної академії*. 2014. Вип. 56. С. 33–42. URL:<https://cutt.ly/vT3ggGq>.

46. Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ціннісно-світоглядний аспект. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: зб. матеріалів III-ї Всеукр. Інтернет-конф. Київ, 18 квіт. 2018 р. Київ: Агроосвіта, 2018. С. 121–128.

47. Смагіна Т. М. Зміщення акцентів з hard skills на soft skills в підвищенні професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти. *Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти регіону*: зб. матеріалів конференції. Житомир, 2017. С. 21.

48. Стресостійкість як особистісна властивість керівників-лідерів закладів середньої освіти: навчальний посібник / за ред. Н. Лебідь. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 36 с.

49. Твердохліб Л. Концепт людиноцентризму як основа інноваційності в освітній галузі. *Дидаскал*. 2017. № 17. С. 134-138.

50. Технології професійного розвитку педагогів: методичний порадник: навч.-метод. посіб. / упорядники: Т.М. Сорочан, М.І. Скрипник. Київ, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2016. 231 с.

51. Улунова Г.Є. Психологія розвитку культури професійного спілкування державних службовців у системі безперервної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра псих. наук: 19.00.07. Київ, 2020. 561 с.

52. Хей Джули. Транзактний аналіз для тренерів/ Джули Хей.; пер. с англ. Дмитрія Касьянова. Санкт-Петербург: «Метанойя», 2020. 366 стр., с ил.

53. Штепа О.С. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. *Проблеми сучасної психології*: Зб. наук.праць Кам'янець-Подільського нац. Ун-ту імені Івана Огієнка, Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. № 39. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2018. С.380-399.

Колектив авторів

методичного путівника психолога Нової української школи

- Поуль В.С.,** завідувач кафедри педагогіки і психології Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат психологічних наук, доцент
(Вступ, Розділ IV, V, VI, VII, Підсумки)
- Кадук О.М.,** завідувач відділу соціально-психологічного супроводу розвитку особистості Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(Вступ, Розділ I, III, IV, V, VI, VII, Підсумки)
- Нікітюк К.В.,** методист відділу соціально-психологічного супроводу розвитку особистості Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(Вступ, Розділ I, II, IV, V, VI, VII, Підсумки)